

עמליה זיו. מחשבות מיניות: תיאוריה קווירית, פורנוגרפיה והפוליטיקה של המיניות. תל אביב: רסלינג, 2013. 278 עמודים

עדי מורנו*

הברים הם ישות חמקמקה, נטולת קיום אובייקטיבי. בשעות היום הם גיבוב של שולחנות וכסאות, רצפה מטונפת וריח עיפוש קל; בלילה הם הופכים לאתרים טעונים, הרי משמעות. לפעמים הם נפלאים, לפעמים איומים, וכמעט תמיד הם שניהם גם יחד. הם כרוכים מדי בהיסטוריה האישית שלנו - באהבות, בזיונים. קשה לנתק מקום שהיה ממך שהיינו פעם ואיננו עוד. ועם זאת, אם לא נכתוב את ההיסטוריה של המקומות הללו היא תאבד לנו. כשם שלא יודעים כיום איך היו חיי הנשים בעולם העתיק. השכחה תכסה על כל מה שלא נטרח לתעד. (עמ' 23-24)

בימים הרחוקים ההם של לפני שני עשורים, צעירה לסבית שרצתה למצוא קריאה תאורטית של חויית חייה הייתה חייבת לקרוא ספרות אקדמית באנגלית. לא רק שמחקרים על אוכלוסייה להט"בית (או הומו-לסבית כפי שהיה נהוג לומר באותה התקופה) כמעט ולא נערכו בארץ, הרי שגם ספרות "חובה" משאר העולם כמעט ולא הייתה נגישה כאן. לכן העבודה של עמליה זיו ושותפיה הייתה כה חלוצית: באמצעות הכתיבה שלהם, באמצעות כנסי "סקס אחר" (שאותם יסדה בשנת 2001 עם ד"ר דפנה הירש ופרופ' אייל גרוס) ובאמצעות פרסום האנתולוגיה הראשונה לתאוריה קווירית בעברית (קדר, זיו וקנר, 2003) - הם פתחו צוהר לעולם שלם של חשיבה שמערער על גבולות ההגדרה של משיכה מינית, זהות מגדרית, שייכות.

מוניק ויטיג (2003) הגדירה את הפמיניזם "מדע הדיכוי", כלומר חשיבה מדעית שמתמודדת עם מנגנוני דיכוי חברתיים ומאתגרת אותם. זיו מוסיפה לקטגוריות "מדעי הדיכוי" את תחום הכתיבה הביקורתית הקווירית ומרחיבה את מדף הספרים העברי באמצעות הוספת כתיבה תאורטית אשר בוחנת ומערערת קטגוריות מגדר-מיניות הטרנו-נורמטיביות. עבור להט"בים רבים, המפגש עם החשיבה התאורטית היה גם פתח לחשיבה מחודשת על אודות העצמי והתרבות הסובבת אותנו, להשלה של בושא ושנאה עצמית ולהתמודדות עם הסדר החברתי שנידה אותם. בשלבים מאוחרים יותר, תאוריה זו אפשרה גם אימוץ מחודש של הבושה והמיקום השולי מתוך התרסה והנאה.

בספר מחשבות מיניות: תיאוריה קווירית, פורנוגרפיה והפוליטיקה של המיניות פורשת זיו עשור וחצי של כתיבה אקדמית ושאינה אקדמית. זוהי אסופת מאמרים, הרצאות וביקורות תרבות שפורסמו בשנים 1993-2008. השנים הללו הן נקודות ציון חשובות בהיסטוריה הפוליטית של קהילת הלהט"ב בישראל: שנת 1993 מסמנת עבור רבים את שנת פריצת גבולות הארון בשל אירוע הגאווה הראשון בכנסת ואירוע הגאווה הפומבי בגינת שינקין (Kama, 2011), וב-2008 נפתח המרכז הגאה, המסמן שלב חדש בפוליטיקה להט"בית הומו-לאומית המחוברת למוסדות השלטון, תהליך שהתעצם לאחר אירוע הרצח בכר-נוער (גרוס, 2013; מורנו, 2011; Kama, 2011). המאמרים המופיעים בספר אינם מתייחסים ישירות לנקודות ציון אלה, ולמעשה אפשר

* המחלקה לסוציולוגיה, אוניברסיטת מנצ'סטר

לומר שהם משרטטים היסטוריה אחרת, אלטרנטיבית, שמשוטטת בין תרבות הברים והמועדונים משנות ה-80 ואילך, בין ויכוחים פמיניסטיים בנושא סקס ופורנוגרפיה ובין מחשבות על ערעור גבולות המגדר והמשיכה המינית. הטקסטים המופיעים בספר עברו שינויים מינוריים מאז פורסמו לראשונה. זו החלטה מעוררת הערכה, שכן חשיבה תאורטית צפויה להשתנות במהלך השנים, ובחלק מהטקסטים ניכרים סימני הזמן. במסגרת זו הם בגדר ציוני דרך רעיוניים ופוליטיים במפה ההיסטורית שזיו משרטטת לפנינו ותייעוד הכרחי של החיים הקויריים בישראל.

הספר נחלק לארבעה שערים העוברים בין האישי לפוליטי לתאורטי, בין כתיבה אקדמית "גבוהה" ובין רשימות ביקורת שהתפרסמו בעיתוני התקופה. המשותף לכל אלה הוא המחויבות של זיו לתרגום כפול: תרגום לעברית של חשיבה תאורטית קוירית שפורסמה באנגלית (בעיקר), ותרגום של הרעיונות שבהם היא עוסקת למציאות החברתית-פוליטית בישראל. בשער הראשון זיו משתמשת בדמותה של דנה אינטרנשיונל (במאמר שפורסם לראשונה בשנת 1999) על מנת לדון באופן שבו דנה, כאישה טרנסג'נדרית, מערערת בגופה על הדיכוטומיה המגדרית, ובה בעת מערערת גם על קיבוע המגדר שהמודל הרפואי הטרנסג'נדר יוצר. דמותה של דנה מאפשרת לזיו להדגים את הביצועיות (פרפורמטיביות) המונחת בבסיס הזיהוי המגדרי, ואת האופן שבו הזהות הטרנסג'נדרית מאפשרת לחשוף את הוראות הבימוי הנמצאות בבסיס הביצוע המגדרי של כל אדם. השערים השני והשלישי עוסקים בפורנוגרפיה, תחילה בפורנוגרפיה ספרותית (ז'וסטין וסיפורה של או), ולאחר מכן דרך דיון בייצוגים אלטרנטיביים של פורנוגרפיה: סרטי פורנו פמיניסטיים, ספרות פורנוגרפית לסבית וצילומיו של רוברט מייפלט'ורפ. בפרק העוסק בסיפורה של או, זיו פורשת את הביקורת הפמיניסטית כלפי פורנוגרפיה, ביקורת שמאבחנת את הייצוג הפורנוגרפי כיחסי שליטה שבאמצעותם גופן של נשים הופך זמין עבור המבט והשימוש המיני הגברי. על פי פמיניסטיות כמקינזון ודבורקין, פורנוגרפיה היא אחד מעמודי התווך של החברה הפטריארכלית, והאופן שבו יחסי הכוחות המגדריים מתוארים בה מחנך גברים ונשים ליחסי כוחות המבוססים על שליטה וכניעות. לטענת זיו, וכפי שהיא מדגימה באמצעות ניתוח ספרותי של סיפורה של או, לפורנוגרפיה יכול להיות גם כוח אחר. הפורנוגרפיה המסחרית אמנם משעתקת ומעצימה את התפיסות המגדריות המכפיפות נשים לצריכה גברית, אך כאשר פורנוגרפיה מיוצרת מנקודת מבט נשית ואף פמיניסטית-קוירית, היא עשויה לשמש הן כלי לניתוח האופן שבו שיח המיניות פועל על הגוף הנשי ודרכו ליצירת הכפיפות הנשית, והן כלי לקרוא תיגר על שליטה זו, על ידי השמת הסובייקט הנשי המשותק במרכז. דמותה של או אינה רק קורבן סביל, היא סובייקט רפלקסיבי השואבת הנאה וסיפוק מהאופן שבו גופה משמש את הגברים שסביבה. ואולי בכך הרומן של ריאז' הוא אחת התשובות הפמיניסטיות המעניינות ביותר לשאלה מדוע נשים משתפות פעולה עם המערך החברתי הממשיך להכפיף אותן.

תמה נוספת העוברת כחוט השני היא האופן הסובייקטיבי שבו מיוצר ידע תאורטי. בניגוד לתפיסה הפוזיטיביסטית המניחה כי ידע מדעי אינו תלוי דובר וכאילו מגיח משום מקום, התאורטיקנית הפמיניסטית דונה האראוויי (Haraway, 1988) טבעה את המונח "ידע ממוקם" (situated knowledge), כלומר ידע שנובע ממיקום הסובייקט הדובר/ת, מניסיון החיים שלה, מהזהות שלה כפי שהיא מיוצרת במערך כפיפויות חברתי מסוים ומהיכולת האנליטית שלה. ידע ממוקם אינו מוגבל לנקודת הראות שממנה הוא מיוצר, אלא להפך, רק מתוך הכרה בנקודת המבט ובתנאי הייצור יכול להיווצר ידע אובייקטיבי שניתן לתיקוף ולבחינה כוללת. בכל אחד מהמאמרים בספר זיו מראה כיצד הידע שלה כחוקרת לסבית, הידע של הכותבות הפמיניסטיות והקויריות שהיא

מציגה בספר או הידע של הדמויות שהיא מנתחת מיוצר מנקודת מבט הנמצאת בתוך מערך דיכוי, ומתוך כך מגלה מידע חדש על העולם, מידע שמערער על נקודת המבט של המובן מאליו. בפרק הראשון למשל הכניסה אל עולם הפאבים הלסבי מגלה בפניה עולם שהוריה ואנשים אחרים מקבוצת הסטטוס החברתי שלה אינם חשופים אליו, וכך לאורך פרקי הספר מתגלה שוב ושוב הכוח המערער של השוליים, הכוח של מיקום שאינו יכול ליצור חיקוי בלתי פגום של אופן החיים הנורמטיבי, ועל כן חושף את האופנים המובנים והביצועיים שדרכם מיוצרות ומשועתקות נורמות חברתיות. השער הרביעי מאגד רשימות, קרי אוסף ביקורות תרבות שהופיעו בעיתונות היומית ובכתבי עת ייעודיים (תת תרבות, סטודיו, כתב עת לאמנות). כאן היצירתיות של זיו וההומור שלה מגיעים לשיאם דווקא ככל שהיצירות שהיא מבקרת נעשות גרועות יותר. בין רחמים כלפי קהל הצרכניות של הצי'פנדיילס (ברשימה שזכתה לשם המבריק "אימפריית התלושים") ובין ביקורות על יצירות ספרות, תאטרון וקולנוע להט"בי, הלשון המושחזת של זיו מדגימה כיצד הגותם של סדג'וויק ובאטלר יכולה לשעשע ולדבר בשפת היומיום.

בצד ההנאה המרובה שלי מהספר, חסרה לי הקדמה נרחבת יותר או נספח שיבאר את המונחים האקדמיים המופיעים בו, שרובם לא יימצאו גם בחיפוש מילוני. דווקא בספר שמצהיר על שאיפה לתרגם חשיבה קווירית למציאות הישראלית חשוב להציע עמדת פתיחה שמאפשרת לקורא/ת להתמודד עם הטקסט. באחת הרשימות בספר זיו מתארת בפליאה כיצד היא נתקלה בסטודנטים זועמים שסירבו להתמודד עם טקסט של איב קוסופסקי סדג'וויק בשל אוצר המילים שלה אשר "חייב אפילו דוברי אנגלית ילידיים להזדקק למילון וכלל מילים שהמילון הממוחשב המצוי אפילו לא זיהה" (עמ' 105). אני לא רוצה להתייבב לצדם של אותם סטודנטים נרגנים שסירבו להתאמץ למען טקסט ראוי, אך נראה לי שכאשר הרשימות מפורסמות בספר שאופן הצריכה שלו עשוי לפרוץ את גבולות מגדל השן האקדמי, יש מקום להושיט יד לקורא/ת הפוטנציאלית ולתת לה כלים להתאמץ ולהתמודד עם הטקסט, כפי שדיון בכיתה עשוי להנגיש טקסט תאורטי מורכב. נוסף על כך, בשל רוחב היריעה וההקשר ההיסטורי המקיף, הקדמה לכל מאמר שתבאר את ההקשר שבו נכתב או נאמר ואת הוויכוח הפוליטי שבתוכו הוא ממוקם הייתה יכולה להעשיר את הקריאה.

זהו ספר חשוב שאני מקווה שלא רק ייקרא על ידי רבים ורבות, אלא גם ימצא את דרכו לסילבוסים של קורסים אקדמיים, כך שהתוכן החשוב המופיע בו יוכל להיות מתווך לקהל של סטודנטים צמאים לידע, ואולי לפתוח בפניהם עוד אפשרויות לא רק לחשוב על העולם, אלא גם להיות בו.

מקורות

גרוס, א' (2013). הפוליטיקה של זכויות להט"ב: בין (הומו) נורמטיביות (והומו) לאומיות לפוליטיקה קווירית. מעשי משפט, ה, 101-141.

ויטיג, מ' (2003). אדם אינו נולד אשה. בתוך י' קדר, ע' זיו וא' קנר (עורכים), מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלמודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית (עמ' 103-110). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

מורנו, ע' (2011). גאים במרכז: משילות ניאו-ליברלית ותהליכי אינדיבידואליזציה בראי קהילת הלהט"ב בישראל. עבודה לשם קבלת התואר מוסמך, החוג לסוציולוגיה ואתרופולוגיה, אוניברסיטת תל אביב.

קדר, י', זיו, ע' וקנר, א' (עורכים) (2003). מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575-599.

Kama, A. (2011). Parading pridefully into the mainstream: Gay & lesbian immersion in the civil core. In G. Ben-Porat & B. Turner (Eds.), *The contradictions of Israeli citizenship: Land, religion and state* (pp. 180-202). Abdingdon: Routledge.